

Н. Б. Отрешко

Маніпуляція соціальна

МАНІПУЛЯЦІЯ СОЦІАЛЬНА – спосіб соціального управління, що полягає у прихованих (найчастіше через формування ілюзорних уявлень) впливах на масову свідомість і поведінку людей з метою примусити їх діяти (або не діяти) в інтересах певних соціальних сил. Таким чином під впливом М. с. люди можуть діяти і проти влас. інтересів. М. с. з'явилася внаслідок зменшення ролі насильства в упр. соц. процесами. Лібералізація та демократизація політ. і соц. простору, розвиток техніки й ЗМІ призвели до того, що насильство перестало адекватно вирішувати соц. завдання і виникла потреба в нових формах впливу, осн. з яких є маніпуляція. На відміну від насильства, маніпуляц. форми припускають наявність більш актив. та самост. об'єкта впливу, який не потребує постій. контролю і, один раз піддавшись впливу, здатний самостійно вирішувати покладені на нього завдання. Гол. особливість М. с. полягає у тому, що маніпулятор може обійти небажані для нього ситуації та проблеми, позбутися від зайвих витрат сил, у кінц. рахунку досягнути поставленої мети найменшими силами і найкращим чином. Осн. інструмент подіб. взаємодій – інформація, здатна впливати на дії та вчинки людей, що передбачає наявність досить розвинених об'єкта впливу і засобів комунікації. На відміну від інструментів насильства, М. с. характеризується високою швидкістю впливу, більшою доступністю та безмежністю у відтворенні. Нині маніпуляц. засоби впливу дуже розвинені й присутні практично в усіх соц. сферах. Існують навіть окремі галузі діяльності, осн. завданням яких є М. с., зокрема реклама, маркетинг, політ. технології. Завдяки їм встановлюються і відтворюються відносини, без яких уявити сучасне суспільство неможливо. Разом із позитив., маніпуляц. форми мають і негативні якості: типізація та монополізація світогляд. уявлень, слабкість або відсутність реал. критики, небезпека узурпації влади тощо. М. с. – прихов. вплив, якого не повинен помітити об'єкт маніпуляції. Для цього потрібна «фальшива» дійсність, створена за допомогою ЗМІ. Вони є ретранслятором авторитет. думок, які люди засвоюють, а потім сприймають як власні висновки. Якщо спробу маніпуляції розкривають і викриття стає широковідомим, акцію зазвичай згортають, оскільки розкритий факт такої спроби завдає маніпулятору знач. шкоди. Гол. мету приховують так, щоб навіть викриття самого факту спроби маніпуляції не призвело до з'ясування глобал. намірів організаторів. Передумова успіш. маніпуляції – небажання переваж. більшості громадян витратити душевні та розумові сили й час на

критичне осмислення повідомлень. Пасивно зануритися у потік інформації набагато легше, ніж обдумувати кожен сигнал. Маніпуляція свідомістю, вироблена завжди приховано, набагато більше позбавляє індивіда свободи, ніж прямий примус. Жертва маніпуляції повністю втрачає можливість рац. вибору, оскільки її бажання програмуються ззовні. Фактично, процес М. с. означає ліквідацію осн. громадян. прав як ідеал. основи зх. цивілізації. На її місці виникає новий вид тоталітаризму, який замінив насильство набагато більш ефектив. й антигуман. інструментом – «індустрією масової культури», що перетворює людину в програмов. робота. У 20 – на поч. 21 ст. відомі приклади знач. впливу масових настроїв на спектр політ. процесів і явищ. Дії великих груп людей, охоплених тими чи ін. ідеями, можуть призвести до зміни політ. системи. Швидко поширюючись у суспільстві, масові настрої незадоволеності здатні створювати кризові політ. ситуації та спричинювати нові, часом несподівані політ. процеси. Катастроф. інформація змушує чл. суспільства з острахом (і водночас з цікавістю) чекати повідомлень про нові, ще більш страшні нещастя та катастрофи, формуючи емоц. стан постій. тривож. очікування, посилюючи незадоволеність дійсністю. Для маніпулювання масовим настроями також використовують релігію – незадоволення пояснюють відступом від істин. віри або підступами її ворогів і трансформують у дії зі знищення або вигнання іновірців чи відступників.

Рекомендована література

1. Кара-Мурза С. Г. Маніпуляція сознанием. К., 2003;
2. M. D. White. The Manipulation of Choice: Ethics and Libertarian Paternalism. New York, 2013.

Бібліографічний опис:

Маніпуляція соціальна / Н. Б. Отрешко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-63456>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).